

Regio VIII Brabants Peelgebied

CULTUURHISTORISCHE INVENTARISATIE PROVINCIE NOORD-BRABANT

GEMEENTE BEERS

MIP-rapport Foto- en Tekeningenarchief
**DIT EXEMPLAAR WORDT
NIET UITGELEEND!**

Niet in database opgenomen!

INHOUD:

1.	Woord vooraf	3
2.	Criteria	4
3.	Werkwijze	7
4.	Historische karakteristiek van Beers	10
	Landschap	
	Nederzettingen	
	Bebouwing en groenelementen	
5.	Overzicht van straten, gebouwen en groenelementen	14
6.	Literatuurlijst	24
7.	Kaart gemeente Beers (bijlage)	

MON11

1. WOORD VOORAF

Dit rapport over Beers maakt deel uit van de serie cultuurhistorische inventarisaties van Noord-Brabant. Het geeft per gemeente een overzicht van de waardevolle nederzettingen, gebouwen en groenelementen in de steden en dorpen van de provincie.

De snelle en vaak ingrijpende veranderingen in het Brabantse cultuurlandschap hebben de totstandkoming van een dergelijk overzicht urgent gemaakt. Ondanks de verviakovking en schaalvergroting bezit elke gemeente een eigen karakter in de bebouwing van de kern of het buitengebied. We doelen daarbij zeker niet alleen op de erkende monumentale gebouwen, maar evenzeer op de boerderijen, woonhuizen, fabrieksgebouwen, bruggen en sluizen, wegruizen of een ijzeren sierhek en dorpslinde. Ook nieuwere zaken van kort voor en na de tweede wereldoorlog vragen hier en daar de aandacht.

Elementen uit het verleden kunnen als essentieel beschouwd worden voor de verscheidenheid en herkenbaarheid en daarmee voor de leefbaarheid in het algemeen.

Na het monumentenjaar 1975 heeft het provinciebestuur besloten om de cultuurhistorisch waardevolle bebouwing van de provincie vast te doen leggen. Hiervoor is in 1976 de "Inventarisatiecommissie Brabantse Monumenten" ingesteld. In deze commissie waren onder voorzitterschap van gedeputeerde drs. Y.P.W. van der Werff vertegenwoordigd: de Provinciale Planologische Dienst, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, de Stichting Het Brabants Landschap, de Provinciale Commissie Noord-Brabant van de Bond Heemschut, de Stichting Menno van Coehoorn, de Stichting Huis en Hoef van Brabant, de Boerderijcommissie van Brabants Heem, de Werkgroep Monumenten en Musea van de Culturele Raad, de Historische sectie van het Provinciaal Genootschap, de Stichting Monumentenwacht, de Kring van Archivarissen, de Stichting tot behoud van monumenten van Bedrijf en Techniek in het zuiden des Lands, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en enkele deskundigen à titre personnel. In een later stadium is het voorzitterschap overgenomen door Gedeputeerde drs. J.M. van der Hart.

In september 1979 is een drietal inventarisatoren aangesteld om een werkmodel te ontwikkelen en veldwerk en rapportage te verrichten. In 1982 is de IBM opgeheven waarna de begeleiding van het project aan de pas benoemde Provinciale Monumenten Commissie is overgedragen. Het rapport dat voor u ligt vertegenwoordigt een momentopname van een steeds voortschrijdende proces van veranderingen in de bebouwde omgeving.

Onderzoek en veldwerk vonden plaats in 1987 en werden verricht door drs. A.J.C. van Leeuwen, drs. N.C.M. Maes en H.Th.M. Ruiter, arch. HBO. Hierbij is geraadpleegd de inventarisatie van boerderijen door P. Kusters voor SHBO gemaakt. Tevens is gebruik gemaakt van opmerkingen van streekarchivaris H. Douma.

Wijzigingen die zich na deze datum voordeden, konden om organisatorische redenen niet meer in deze uitgave worden verwerkt.

's-Hertogenbosch, november 1988.

2. CRITERIA

Uit de vele objecten die voor inventarisatie in aanmerking kwamen, moest uiteraard een keus worden gedaan. Dat gebeurde aan de hand van een aantal criteria, die verder in dit hoofdstuk groepsgewijs worden omschreven. Bij deze criteria wordt het bindend element in veel gevallen gevormd door de "historische karakteristiek" van de nederzetting. Wat wordt daaronder verstaan?

Een nederzetting is, in de hier gebruikte terminologie, een geheel van bebouwing, percelen, wegen en waterlopen, dat in de loop der tijd een meer of minder samenhangende vorm heeft opgeleverd. Het eigen karakter van een nederzetting is het produkt van een - al dan niet geleidelijke - historische ontwikkeling, die in vele gevallen tot op de dag van vandaag valt af te lezen, zowel aan het ruimtelijk patroon als aan de bebouwing zelf. Dat geldt in beginsel net zo goed voor een oud akkerdorp, als voor een moderne nieuwbouwwijk. Op zeker moment leidt een reeks van ontwikkelingen tot een situatie, waar de nederzetting voor ons gevoel een uitgesproken eigen vormidentiteit bereikt. Dát moment bepaalt de "historische karakteristiek" van de nederzetting, die dus als het ware de optel- en aftreksom is van een reeks structuurbepalende en structuurversturende ingrepen.

De invloed van dat moment kan zich, meer of minder nadrukkelijk zichtbaar, vaak uitstrekken tot het moment van nu. Zo is voor de landelijke nederzettingen tussen Oirschot en Best de situatie rond het midden van de vorige eeuw nu nog steeds beeldbepalend. Vandaar dat het moment van de historische karakteristiek ook omstreeks dat tijdstip is gekozen. Zowel de middeleeuwse aanleg, als de wijzigingen van na 1850 zijn daarbij als wezenlijke bestanddelen aan te merken. Een heel ander voorbeeld is de oude vestinggordel van Bergen op Zoom. Daar is een essentieel element in de historische karakteristiek, zoals die rond 1800 bestond, thans niet meer afleesbaar. In die tijd werd de stad sterk gedomineerd door haar uitgebreide vestingswerken. Sinds die echter aan het eind van de vorige eeuw zijn ontmanteld, wordt het huidige beeld bepaald door een parken-, straten- en bebouwingsgordel, die rond 1920 hun uiteindelijke vorm kregen. Daarmee is de historische karakteristiek van ca. 1800 nu dus niet meer relevant voor dit deel van de stad. Die van rond 1920 echter des te meer.

Tegen de achtergrond van deze historische karakteristiek zijn alle objecten afzonderlijk getoetst aan de volgende criteria:

o Architectonische en kunsthistorische criteria

- het object is een goed voorbeeld van een bepaalde stijl of bouwtrant, of van het werk van een bekend architect, stedenbouwkundige of kunstenaar
- het object is gaaf qua stijl en detaillering
- het object vertegenwoordigt een unieke (bouw) techniek, (bouw)- type of is typerend voor de ontwikkeling van de industriële techniek
- het object heeft esthetische waarde op grond van de vorm en detaillering van exterieur en/of interieur.

o Planologische, landschappelijke en stedenbouwkundige criteria

- het object vormt samen met bijgebouwen, kleine artefacten en erfbepianting of tuinaanleg een karakteristiek geheel
- het object maakt deel uit van een groter historisch geheel of complex
- het object sluit, met name in historisch en geomorfologisch opzicht, aan bij het landschap
- het object maakt deel uit van een gebied met een grote continuïteit, waardoor het historisch patroon van verkaveling, wegen en waterlopen goed geconserveerd is gebleven
- het object vormt een onderdeel van een historische stedenbouwkundige structuur of een historisch nederzettingstype
- het object is karakteristiek voor stad, dorp of streek.

o Sociaal- en cultuurhistorische criteria

- aan het object zijn historische herinneringen verbonden in de ruimste zin van het woord
- het object vertegenwoordigt een aspect van de sociale of economische geschiedenis
- het object is representatief voor een bepaalde fase in de ontwikkeling van dorp, stad of streek.

Afhankelijk van de situatie en de aard van het object, was het ene criterium bij de selectie meer bepalend dan het andere.

Zo kan men zich voorstellen dat bij een eenvoudigvoorbeeld van landelijke bouwkunst criteria als type, bouwtechniek, samenhang met de directe of wijdere omgeving, historische verkaveling en patroon van wegen en waterlopen, meer gewicht in de schaal werpen, dan bij een kerkgebouw. Daar zullen eerder stijl, gaafheid van details, esthetische kwaliteiten en geschiedkundige aanknopingspunten de doorslag geven. Bij monumenten van jongere datum zijn op hun beurt bouwtype, techniek, vormgeving, architect en sociaal-historische betekenis weer het meest van belang.

De samenhang met de omgeving heeft bij de beoordeling een grote - zo niet dominerende - rol gespeeld. Objecten als daglonershuisen, weverswoningen, smidsen e.d., ontleen vooral daaraan vaak hun bijzondere waarde. Een op zich interessant object, dat als laatste getuige de herinnering oproept aan een overigens verder geheel verstoorde situatie, scoort doorgaans minder hoog, dan een object dat deel uitmaakt van een karakteristieke, betrekkelijk ongerept gebleven omgeving. Daarentegen zal een in detail aangetaste reeks gebouwen, die een onderdeel vormt van een qua maat en schaal nog goed bewaarde en interessante structuur, op grond daarvan in deze inventarisatie juist worden meegenomen. Tenslotte heeft, zoals men begrijpen zal, ook de zeldzaamheidswaarde van een object of nederzettingstype bij de afwegingen meegespeeld.

Onnodig te zeggen dat genoemde criteria niet alleen van belang zijn in het kader van deze inventarisatie. Zij spelen een cruciale rol bij het concrete monumentenbeleid van de provincie Noord-Brabant: bij het bepalen van de prioriteiten voor het behoud* van cultuurhistorisch waardevolle objecten en het ontwikkelen van het daarvoor meest geëigende instrumentarium.

* Naast genoemde criteria zullen in de praktijk ook andere factoren (bouwkundige staat, mogelijkheden tot functiewaardering, beschikbare middelen e.d.) het eventuele behoud van cultuurhistorisch waardevolle objecten bepalen.

3. WERKWIJZE

Bij het in kaart brengen en beschrijven van de verschillende cultuurhistorisch waardevolle objecten, met het doel een overzicht te geven van wat in de provincie op dit gebied bewaard is gebleven, werden de samenstellers met een aantal beperkingen geconfronteerd.

Om te beginnen was het met de beschikbare mankracht en financiële middelen, gelet ook op het tijdsbestek waarbinnen de werkzaamheden moesten worden afgerond, nauwelijks mogelijk uitvoerig bronnenonderzoek te verrichten naar de geschiedenis van een bepaald gebied. Men was voornamelijk aangewezen op de beschikbare informatie, die doorgaans schaars aanwezig en bovendien niet altijd even betrouwbaar bleek.

Daarnaast waren er ook problemen van meer praktische aard. Zo leende, vooral in dicht bebouwde kommen, de situatie er zich niet altijd voor om bijvoorbeeld alle gevels van een gebouw nauwgezet te bestuderen. Voor interieurs gold dit in nog sterkere mate; deze konden slechts bij hoge uitzondering worden bezichtigd. In verband daarmee kan het hier gepresenteerde materiaal slechts een indruk geven - zij het dan ook een redelijk verantwoorde - van de in de gebouwde omgeving aanwezige waarden, die voorwerp van monumentenzorg kunnen zijn en die bij planologische beslissingen in de beschouwing moeten worden betrokken.

Bij het bestuderen en beschrijven van de objecten is, zoals al aangestipt, de samenhang met de directe omgeving en met de nederzetting als geheel voortdurend goed in het oog gehouden. Een object kan, als deel én als exponent van een groter geheel, immers niet adequaat worden beschreven, als dit totaalbeeld bij de onderzoeker ontbreekt.

Belangrijke aanknopingspunten voor dit totaalbeeld vormen onder meer de specifieke kenmerken van de omgeving (hoogteligging, reliëf, perceelsvorm, bodemgebruik e.d.), die een rol hebben gespeeld met betrekking tot de plaats en aard van de nederzetting. Zo is er een hemelsbreed verschil tussen het landbouwgebied in de polders van Noordwest-Brabant en, om wat te noemen, een Kempens akkerdorp. In het eerste geval domineert het open, vlakke land, met zijn grote, verspreid gelegen boerenhoeven; in het tweede geval hebben we te maken met een veel kleinschaliger akkerstructuur met een lint van boerderijen, gelegen op de oeverwallen van beken. Behalve het onderkennen van verschillen in "decor", is ook het bepalen van de invloed daarop van historische en sociaal-economische factoren - als conjunctuur, machtspatronen, bestaansmiddelen, verkeersbindingen enz. - van groot belang voor het invullen van dat totaalbeeld. Een goed voorbeeld daarvan is Vught, dat zijn vorm met Markt en stationsbuurt kreeg onder invloed van de oude hoofdwegen tussen Eindhoven, Den Bosch en Tilburg, alsmede de latere spoorlijn.

En ten slotte kan ook literatuur over een gebied en de daarbinnen gelegen nederzettingen een - zij het vaak globaal - beeld geven van de dominanten die bij de ontwikkeling daarvan een rol hebben gespeeld.

Al dit materiaal te zamen vormt als het ware een soort "onderlegger", die in meerdere of mindere mate houvast biedt bij het verwerven van inzicht in hetgeen als karakteristiek mag worden aangemerkt.

In dit verband zijn ook oude kaarten van belang, vooral de sinds ca. 1830 gepubliceerde topografische kaarten 1:25.000 en 1:50.000. Deze zijn namelijk direct vergelijkbaar met de huidige stafkaarten van dezelfde schaal en geven daarvoor een goed beeld van het veranderingsproces dat zowel nederzettingen als landschap in de loop der tijd hebben ondergaan. Overigens is het patroon dat uit het bestuderen en vergelijken van deze kaarten naar voren kwam, steeds ter plekke aangevuld met eigen waarnemingen met betrekking tot stratenpatroon, bebouwing en beplanting.

In hoeverre is, ondanks de hier gekozen opzet, waarbij een aantal concrete criteria als uitgangspunten dienen, toch niet het gevaar aanwezig dat er bepaalde subjectieve elementen in de beoordeling sluiten?

Degene die de inventarisatie uitvoert, maakt uit wat hij wel en niet documenteert. Hij wordt daarbij geleid door zijn kennis van de historische karakteristiek van de nederzetting. Welke elementen bepalen het eigen - specifieke - karakter daarvan? Is dit "eigene" nog afleesbaar aan bebouwing of omgeving en in hoeverre is het door veranderingen verstoord?

Het zal duidelijk zijn dat alleen al dit deel van het afwegingsproces niet geheel objectief kan zijn. Het wordt immers niet alleen bepaald door de doelstelling van het onderzoek, maar ook de persoon van de inventarisator en de tijd waarvan hij het product is.

Tegelijkertijd echter mag men erop vertrouwen dat de systematiek en de criteria die aan dit onderzoek ten grondslag liggen, een zekere garantie bieden dat persoonlijke voorkeuren bij de beoordeling uiteindelijk nergens de boventoon voeren.

In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op het verband tussen de ruimtelijke vorm van de nederzetting en de geomorfologische en landschappelijke context waarin zij geplaatst moet worden. Aansluitend volgt een schets van de karakteristieke bebouwingstypen en groenelementen.

In het daarop volgende hoofdstuk worden de verschillende objecten alfabetisch per straat behandeld. Straten die zich onderscheiden door een duidelijke samenhang van de daarin gelegen objecten, worden in voorkomende gevallen bovendien afzonderlijk beschreven.

Per object worden vermeld: huisnummer, algemene typering, geschatte bouwdatum, exacte bouwdatum*. (b.v. blijkens muurankers, jaarsteen, literatuurvermelding), data van belangrijke wijzigingen, de aanwezigheid van eventuele artefacten, zoals stootstenen, hekpalen e.d., bijgebouwen (met vermelding van eventueel afwijkende datering), eventuele opmerkingen over details of bijzondere onderdelen**.

* In tegenstelling tot de geschatte bouwdatum is de exacte bouwdatum in de tekst steeds onderstreept aangegeven.

** Voor zover het rijksmonumenten betreft, zijn de beschrijvingen ontleend aan de officiële monumentenlijst, zo nodig onzerzijds aangevuld (aangegeven met N.B.).

Iedere inventarisatie bevat bovendien één of meer kaarten van het onderzoeksgebied, schaal 1:10.000 (bij dichtere bebouwing ook uitsneden met schaal ca. 1:5.000). Daarop zijn de volgende zaken aangegeven:

- geïnventariseerde objecten met cultuurhistorische betekenis (zwarte stip)
- beschermde monumenten (zwarte stip met cirkel)
- straatnamen en huisnummers
- gemeentegrenzen
- dijken, waterlopen en steilranden
- oude wegenpatronen en oude akkerbodems met een humusdikte van minimaal 50 cm (globaal aangegeven).

Beschermde stads- en dorpsgezichten, alsook landgoederen, zijn eveneens aangegeven. Groepen gebouwen die een karakteristiek geneel vormen of die deel uitmaken van een interessant nederzettingstype, zijn omlijnd.

4. HISTORISCHE KARAKTERISTIEK VAN BEERS

Landschap

Beers is gelegen aan de Maas en bevat de kerkdorpen Gassel, Beers en Groot-Linden en de gehuchten Nieuw Gassel, Heihoek en Dommelsvoort. De noordgrens wordt gevormd door de Maasoever, de westgrens met Grave loopt rechtlijnig door een bosgebied en een lager gelegen broekgebied, de zuidgrens met Mill volgt ten dele de waterloop Lage Raam en de oostgrens met Haps en Cuyk volgt gedeeltelijk dijken, landwegen en perceelsgrenzen. Dit levert hier een wat grillig verloop op.

Het grondgebied wordt doorsneden door een aantal van zuidoost naar noordwest stromende waterlopen. De Ottersgraaf en Biestgraaf lopen door het gebied Barendonk en het Landgoed Tongelaar en monden uit in de Graafsche Raam. Ten noorden van Beers en Gassel monden de Tochtsloot en de Sluisgraaf uit in de Maas. Ten noorden van Groot-Linden bevindt zich de door ontgroning ontstane Kraaienbergse Plas.

Het grondgebied loopt in de richting van de Maas geleidelijk af. Ten zuiden van Beers en Gassel ligt het gebied op ca. 9-11 meter boven N.A.P. met plaatselijk sterke hoogteverschillen. Ten noorden van Beers loopt de hoogte af naar 9-10 meter. Hier bevinden zich in het vroegere inundatiegebied van de Beerse Overlaat donken met boerderijen die soms op ca. 11 meter boven peil liggen. De kommen van Beers en Gassel liggen op ca. 10 meter. Ook Groot-Linden ligt op ca. 10 meter. Karakteristiek is het vroegere gebied van de Beerse Overlaat, in een brede strook tussen Beers en Linden en ten noorden van Gassel. Hier werd een groot deel van het water dat tussen Cuyk en Katwijk het land overstroomde weer geloosd. De overlaat is in 1942 gesloten, waarna de vrijwel jaarlijkse overstroming van een groot deel van de landbouwgrond binnen de gemeente tot het verleden behoorde.

De bodem bestaat uit deels zandige rivierklei die onder invloed van de Maas werd afgezet. Bij Gassel en Groot-Linden bevinden zich oude akkergronden. In het gebied van de vroegere Overlaat grenzen deze gronden met steilranden aan de kleigebieden.

Binnen de gemeente onderscheiden we de volgende eenheden:

- a. De bebouwde kommen van Beers, Gassel en Groot-Linden, die bij de eerste twee kerkdorpen zijn uitgebreid op de oude akkerbodems.
- b. De grootschalige verkavelde landbouwgronden ten zuiden van de weg Cuyk-Grave.
- c. De landbouwgronden en enkele donken en dijken ten noorden van deze weg, die tot 1942 jaarlijks overstroomden.
- d. De met bos gebeplante voormalige heidegebieden en zandverstuivingen ten westen van Gassel.
- e. De landgoederen die in het zuiden der gemeente met afwisselend bos- en akkerbouwpercelen. Het gaat hier om Tongelaar, Barendonk en Ossenbroek.

De landgoederen zijn landschappelijk van grote waarde. Dit geldt evenzeer voor de situaties van Gassel en Groot-Linden met hun hogere ligging ten opzichte van het omliggende gebied. Vooral de dijken ten oosten van Gassel nabij Heihoek zijn zeer markant.

Nederzettingen

De nederzettingen binnen de gemeente dragen nadrukkelijk het stempel van de strijd tegen het water. Beers word al in de 11e eeuw genoemd en is te beschouwen als een door de lage ligging gereduceerde nederzetting met de toren als relict van de middeleeuwse kerk. De Grotestraat heeft ten dele nog het karakter van een kern binnen een agrarisch gebied, en is pas na 1942 onbelemmerd uitgegroeid. De kom is als waardevolle groep aangeduid.

Gassel is een donkdorp nabij de Maas met een bebouwingkern rondom de neogotische kerk uit de late negentiende eeuw. Ook Groot-Linden is een donkdorp, waarbij het hoogteverschil vanuit het zuiden nog steeds duidelijk waarneembaar is. Hier is de laatmiddeleeuwse kerk het centrum. Er lag een seminarie dat na 1830 is opgeheven. Het was gevestigd in de oude pastorie aan de Steegstraat. Een brand in 1947 heeft veel schade aangericht. Ook hier is de kom als waardevol aangeduid.

Nieuw Gassel bestaat uit verspreide boerderijen en werd evenals Gassel en Heihoek door een dijk beschermd tegen het Maaswater, dat door verwijdering van obstakels en verlaging der dijken na 1928 in de winters vrij spel had.

Dommelsvoort bestaat uit een hoger gelegen groepje boerderijen.

De landgoederen Tongelaar, Barendonk en Ossenbroek hebben een agrarisch karakter met afwisselend bossen en akkergrond. Hier en daar vinden we nog oude lanen, terwijl de landhuizen bewaard zijn. Van kasteel Tongelaar rest ook een 15e-eeuwse poorttoren.

Bebouwing en groenelementen

Beers is gelegen op de grens tussen klei en zand en kent daarom een tamelijk heterogeen boerderijenbestand. Naast enkele langgevels treffen we er vooral kortgevel-, kruk- en T-boerderijen, sommige van behoorlijke omvang.

De langgevels zijn meestal na 1850 gebouwd. Voorbeelden zijn Eindsestraat 20 uit ca. 1900 en het even oude Leuvert 19.

Iets ouder zijn twee langgevels in Groot Linden, Kerkstraat 15 en 17 uit ca. 1830-90, de laatste met vrijstaande langsdeelschuur. Beide boerderijen hebben een deftige omlijste ingang.

De Geest 8 dateert uit het 4e kwartaal van de 19e eeuw en heeft een smaller woonhuisgedeelte onder wolfsdak. Een der interessantste langgevels is het rond een hof gebouwde "Ossenbroek", Heuf 16 uit de vroege 19e eeuw. Het complex heeft een langgerekt woonhuis met jachthuis en diverse stallen en schuren en een duivetil. Erbij een dienstwoning, Heuf 20.

De kortgevelboerderijen zijn in grotere aantallen aanwezig en kunnen teruggaan tot de vroege 19e eeuw met inwendig oudere gebinten.

Voorbeelden zijn Broekkant 11 met mooi gebint en vrijstaande schuur en Krekberg 15. Steegstraat 19, "Op de Drul" is een woonstalhuis met hoog zadeldak tussen topgevels en kan tot de 18e eeuw terug gaan. Enkele gave kleine keuterboerderijtjes zijn Torenstraat 10, Verlengde Molenstraat 12 en Keerdijk 1. Na 1900 bouwt men enkele kortgevels met modernere stalinrichtingen en vergrote kasruimten onder mansardedaken. Voorbeelden zijn Kerkeveld 10 uit ca. 1910 en Kerkstraat 29 uit ca. 1930. Dorpsstraat 22 heeft aangebouwde bedrijfsruimten.

Krukboerderijen zijn Kerkstraat 48, weliswaar sterk verbouwd, Prinsenhof 5 uit 1756 en Tongelaar 24 uit 1820. T-boerderijen komen veelvuldig voor. Grote voorbeelden zijn de tot complexen uitgegroeide hoeven Heuf 25-27 (19e eeuw en jonger) en Millseweg 13. Deze laatste hoeve "De Barendonck" kan ouder zijn dan de 18e eeuw, maar is helaas recent nogal gewijzigd.

Vooral het vervangen van de kleine roederamen door plastic kozijnen is een betreurenswaardige ingreep.

De ligging en de bijgebouwen verlenen echter beide complexen een landgoedachtig karakter, dat we al eerder aantreffen bij "Ossenbroek".

Een ander rijk voorbeeld van een dergelijke boerderij is nu gemeentekantoor: Grotestraat 8 uit ca. 1880 heeft een gebosseerde voordeur, geblokte hoeklisenen en vertrekken met stucplafonds. Eenvoudiger zijn de boerderijen Dommelsvoort 17, De Geest 3, Kapellaan 16 (met vrijstaande schuur) en Leuvert 15. Meisevoort 16 en Tongelaar 4 behoren bij het landgoed Tongelaar en zijn sterk gerestaureerd. De eerste is zeer markant op een hoogte gelegen. Broekkant 7 uit 1875 ligt eveneens op een hoogte en heeft een bedrijfsgedeelte met karakteristieke steunbeertjes. Kleine keuterboerderijtjes zijn Blauwe Steen 8 en Zeegstraat 16, beide uit de vorige eeuw.

Heuf 9, Ten Holtweg 4 en Overlaat 8 zijn modernere varianten op de T-boerderij, met mansardedaken en grupstallen. Wielweg 4 heeft een vrijstaand villa-achtig woonhuis uit ca. 1920-30.

Op Tongelaar staat nog een oud bakhuisje. Bij Grote Dorshees 10 staat een 19e eeuwse schuur onder schilddak.

Woonhuizen

Uit de laatste decennia van de vorige eeuw dateren enkele huizen met klassieke en eclectische detaillering. Dorpstraat 17 heeft een omgelijste ingang en geblokte hoeklisenen, vergelijkbaar met de voormalige boerderij Grotestraat 6-8. W.P. Ghijsenstraat 3 is veel eenvoudiger. Stucdetails treffen we aan de tweelaags villa Grotestraat 27 en aan het huis met topgevel en Willibrordusbeeld Grotestraat 1.

Enigszins rationalistisch-neogotische trekken vertoont een ander huistype dat in het noordoosten van Brabant rond 1900-1910 veel voorkomt. Al deze huizen hebben een middengang, getoogde raamopeningen, speklagen en middenrisalieten met topgevels. Vaak hebben ze mansardedaken.

Voorbeelden zijn Dorpstraat 8, Grotestraat 22 en 34, Hoeve 2, Julianaplein 3, Kerkstraat 25 en 38.

Landelijker trekjes vertonen enkele villa's met kleine roederamen, dakoverstekken en assymetrische gevelopbouw met erkers. Voorbeelden hiervan zijn Grotestraat 11 en 21 en Molenstraat 3, alle uit ca. 1910-20.

Openbare gebouwen

Grotestraat 4, net raadhuis is een laat voorbeeld van landelijk bedoelde late neorenaissance. Dorpstraat 2 werkt eveneens de indruk een openbare functie te hebben gehad.

Kerkelijke gebouwen

In het centrum van Groot-Linden staat aan de Kerkstraat de 15e eeuwse kerk met ernaast een kerkhof met o.a. een 17e eeus grafkruis. De pastorie no. 32 is laat- 19e eeus en heeft een neogotisch karakter. De vroegere pastorie, Steegstraat 3 is in elk geval 19e eeus. Bij de kerk een H. Hartbeeld uit 1919. De neogotische kerk van Cassel, Gentstraat 2 is in 1875 gebouwd door J. Werten in neogotische trent met een markante toren. Naast de kerk, Julianaplein 1 de pastorie uit ca. 1850 met eclectische stucdecoratie.

In Beers ligt aan Kerkeveld 2 de neogotische kerk van C. Franssen, met als onderbouw de 15e eeuwse toren. Rondom ligt een kerkhof met aan de zuidkant een reeks 17e eeuwse kruisen en laat-19e eeuwse monumenten. Vooral de beeldengroepen tegen het zuidtransept zijn karakteristieke voorbeelden van neogotische grafsculptuur. Grotestraat 3 is de blokvormige pastorie uit ca. 1870-80. Tegen no. 10 een H. Hartbeeld uit 1922.

Bij Heuf 25-27 een door het Brabantse studentengilde in 1942 gesticht kapelletje, een werk van J. Bedaux. Aan de Kapellaan een kapelletje in de vorm van een muur met nis, in het groen.

Industriële gebouwen

Aan de Heidestraat staat de molen Bergzicht uit 1808. Leuvert 1 is de romp van een stellingmolen uit het eind van de 19e eeuw.

Kastelen

Het landgoed Tongelaar bewaart binnen de grachten een 15e eeuwse voormalige poorttoren, met hierop aansluitend drie eenlaags vleugels rond een binnenplaats. Deze vleugels kunnen misschien nog 18e eeus zijn.

Groenelementen

Sommige boerderijen bezitten gave erfbeplanting met oude Linden. Voorbeelden zijn Broekkant 7 met zes oude linden, De Geest 3 en 8. De hereboerderijen Heuf 16, 25-27 en Millseweg 13 hebben met oude lanen, snoeilinden, kastanjes en soms platanen een landgoedachtig karakter. Ook kasteel Tongelaar heeft een dergelijk karakter met afwisseling van lanen, bos-, akkerbouw- en weidepercelen. Rondom het kasteel oudere bomen en grachten.

In de gemeente treffen we drie zeer oude linden aan. Aan Heuf ongenummerd moet een oude linde staan. Bij Meisevoort 16 bevindt zich een linde van ca. 500 cm. omtrek. Aan de Kapellaan een etagelinde van ca. 450 cm. omtrek.

Aan Maasveld het terracotta monument van de sluiting van de Beerse Overlaat, in 1950 door Peter Roovers gemaakt.